tienter som söker för trötthet. Resten har skrivits av Benjamin Natelson, i USA verksam som professor i neurologi och en av dem som fått de största forskningsbidragen för att studera kroniskt trötthetssyndrom (KTS). Begreppet kopplades till diagnostiska kriterier först 1988 även om andra mindre relevanta beteckningar som myalgisk encefalomyelit fortfarande ibland används. Bokens innehåll kan grupperas i tre ungefär lika stora områden: beskrivning av KTS ur både amerikanskt och svenskt perspektiv, andra orsaker till trötthet samt vägar till förbättrad hälsa för dessa patienter.

»Lumpers« och »splitters«

I boken introduceras begreppen »lumpers« för personer som önskar slå ihop sjukdomar med stora likheter till en diagnos. De som däremot försöker finna sätt att dela upp en sjukdom i undergrupper benämns »splitters«. Denna spänning återspeglas också mellan författarna, där Natelson är en splitter. I sin forskning har han bl a studerat KTS med respektive utan tecken på psykisk sjukdom (framför allt depression), men strategin tycker jag inte har varit framgångsrik. Hans svenska medförfattare däremot resonerar i sina kapitel mer om vad som förenar patienter, där trötthet är dominerande symtom, samt inverkan av predisponerande, utlösande och vidmakthållande faktorer.

Konstlad patientgruppering

Då jag kritiskt läser boken om resultaten av aktuell forskning kring KTS kan grupperingen av patienter utifrån förekomst av infektionssymtom verka konstlad. Gruppen blir heterogen, och det kan vara svårt att se sambandet mellan patienterna. Samma spektrum av psyko-neuro-immuno-endokrina förändringar som beskrivs vid KTS finner man också vid fibromyalgi, utbrändhet och atypiska depressioner; kortisolkurvan är avflackad och sänkt, immunsvaret är nedsatt, muskelfunktionen är störd, och det regionala cerebrala blodflödet är påverkat. Från min utgångspunkt som stressforskare upplever jag att aktuella kunskaper om hur långvarig stress påverkar kropp och psyke har ett högt förklaringsvärde, både intellektuellt och för patienterna. Ur mitt perspektiv som lumper betraktar jag dessa stressrelaterade tillstånd (däribland KTS) som olika »funktionella somatiska syndrom«. Skillnaden mellan de olika tillstånden tror jag beror på individuell konstitution och typ av stressor. Vid KTS är stressorn en långvarig och kraftig infektion, och åtminstone svenska studier har också påvisat ökad anhopning av negativa livshändelser under månaderna före insjuknandet. Tyvärr saknar boken problematisering av relationen mellan KTS och utbrändhet, en diagnos som idag givits till många långtidssjukskrivna.

Enda svenska boken i ämnet

Det finns ingen annan bok på svenska som ger en sammanhållen och aktuell kunskapsöversikt om KTS. De avslutande kapitlen ger dessutom konkreta och kliniskt relevanta råd och behandlingsstrategier för sömnstörningar, muskelavslappning, stresshantering, kognitiva samt farmakologiska behandlingar. Aktuella förhållningssätt och strategier finner jag väl tillämpbara, inte bara vid KTS utan också vid andra stressrelaterade tillstånd. Jag tror därför att boken kan vara en hjälp i arbetet för många läkare på vårdcentral.

Medicinhistoria med tonvikt på pankreas

M J Howard, W Hess. **History of the pancreas. Mysteries of a hidden organ.** 729 sidor. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2002. ISBN 0-306-46742-9.

Recensent: Åke Andrén-Sandberg, professor, Centrum för hälso- och sjukvårdsanalys, Göteborg.

Då man sänder in manuskript till Läkartidningen måste man deklarera att det inte föreligger några personliga eller professionella omständigheter som kan antas påverka ens syn på det aktuella ämnet. När jag nu ber att få anmäla John Howards fantastiskt fina bok om pankreas historia måste jag medge att jag är fylld av potentiella bindningar och jävsförhållanden. Jag känner den ena av författarna, J H, personligen och har länge tyckt att han som person och som professionell är en av de finaste kirurger jag någonsin träffat: mycket kunnig och erfaren, med utomordentligt bra kirurgiska resultat, med brett medicinskt intresse, trevlig och framgångsrik men ändock lågmäld och generös.

Lägg därtill att jag under hela min professionella karriär har sysslat med pankreas och denna intressanta körtels sjukdomar, vilket gjort att jag har en mycket stark känsla för den 125 gram tunga, mjuka, vackra men dolda körteln, som kan göra så mycket gott – och ibland ställer till elände. Till detta kan dessutom läggas att jag med åren har blivit alltmer intresserad av medicinhistoria i allmänhet och kirurgihistoria i synnerhet, så nog måste jag medge att en mer passande bok för mig som person kan jag inte tänka mig. Visst är jag i detta fall jävig; jättejävig till och med.

Pankreaskunskap med stor bredd

Boken har 13 huvudkapitel, från »the early surgeon-anatomist« till »transplantation of the pancreas and islet cells«, vilka alla är utförliga och med personskildringar som sträcker sig långt utanför 20 cm pankreas – dessutom kompletteras med 21 sidor »name index«. Den som läst igenom hela boken har tveklöst fått hela medicinhistorien tillrättalagd, om än ordet pankreas dyker upp oftare än vanligt i medicinska och medicinhistoriska sammanhang.

Läsning som ger »lyckospader«

För den med mindre fascination för pankreas och större för medicinhistoria och filosofi rekommenderas särskilt det knivskarpa, men korta (sju sidor), kapitlet om »the lessons of history and their application to the future«.

Författarna sätter där den medicinska utvecklingen i ett medicinskt och allmänmänskligt perspektiv och diskuterar sig fram till vilka upptäckter som lett till dagens medicinskt enastående resultat. Detta kombinerat med diskussionen av vilka drivfjädrarna till utvecklingen har varit gör att vi kan se med tillförsikt på framtiden: »while history has taught us that we can measure our knowledge, it has also taught us that our frontiers will continue to expand beyond the limited horizons of our present and profound ignorance«. Jag blir nästan svettig av stilla glädje när jag läser denna boks slutkläm!

Jag inser att bokens titel inte kommer att locka många köpare till denna 1,8 kilos bok, men jag lovar att de som får den i sin hand kommer att känna kunskapens lätthet och få svårt att släppa boken innan de bläddrat i den länge, länge. •